

Ergenlerde Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine Göre Saldırganlığın İncelenmesi*

Investigation of Aggression in Adolescents according to Sex and Gender Roles

Doç. Dr. Öner ÇELİKKALELİ¹, Uzm. Psk. Dan. Gülay ÖZSOY², Doç. Dr. Mim Sertaç
TÜMTAŞ³

Öz

Cinsiyet, tek başına saldırganlığı anlamaya ve açıklamaya çalışan araştırmacılar arasında oldukça popüler ve çok sık kullanılan bir değişken olmasına rağmen, bu popülerliği saldırganlığı açıklayabilme gücünden daha büyük gibi durmaktadır. Bu çerçevede mevcut çalışma, cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre ergenlerin saldırganlık türlerini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın verileri, 1870'i erkek, 2228'i kadın toplam 4098 ergenden (yaş ort: 16.51, ss: 1.02) toplanmıştır. Ergenlerin saldırganlık puanlarını belirleyebilmek için 'Buss-Durkee Saldırganlık Ölçeği' ve cinsiyet rollerini belirleyebilmek için 'BEM Cinsiyet Rollerini Envanteri' kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır. İstatistiksel olarak, iki faktörlü MANOVA analizi kullanılmıştır. Araştırma verilerinden elde edilen sonuçlara göre, ergenlerin cinsiyetlerine göre dolaylı saldırganlık ve toplam saldırganlık puanları kızlar lehine farklılaşırken; fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık puanları farklılaşmamaktadır. Cinsiyet rolleri açısından değerlendirildiğinde, ergenlerin fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve toplam saldırganlık puanlarının farklılaştığı görülmüştür. Son olarak, cinsiyet/cinsiyet rolleri etkileşimine göre ergenlerin saldırganlık toplam puanları ve saldırganlık türleri açısından anlamlı bir fark elde edilememiştir. Elde edilen bulgular alan yazını doğrultusunda tartışılmış, yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri, saldırganlık

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Although sex alone is a very popular and frequently used variable among researchers trying to understand and explain aggression, its popularity seems to be greater than its power to explain aggression. In this context, the present study aimed to examine the aggression types of adolescents according to sex and gender roles. The data of the study were collected from a total of 4098 adolescents (mean age: 16.51, SD: 1.02), 1870 males and 2228 females. 'The Buss-Durkee Aggression Scale' was used to determine the aggression scores of the adolescents and the 'BEM Gender Roles Inventory' was used to determine the gender roles. SPSS 22 package program was used to analyze the data. According to the findings of the study, while the indirect aggression and total aggression scores of the adolescents differed in favor of the girls according to their gender; physical aggression, verbal aggression, anger and hostility scores do not differ. When evaluated in terms of gender roles, it was observed that the physical aggression, indirect aggression, verbal aggression, anger, hostility and total aggression scores of the adolescents differed. Finally, no significant difference was found in terms of aggression total scores and aggression types of adolescents according to gender/gender role interaction. The findings were discussed, interpreted and suggestions were made in the light of the literature.

*Bu çalışma, "Türkiye'de Ergenlerin Saldırganlıklarını Etkileyen Psiko-Sosyal Faktörler" isimli çalışmanın başka bir çalışmada kullanılmayan verilerinden üretilmiştir.

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, onerckaleli@mu.edu.tr

² Milli Eğitim Bakanlığı, Van, gulyozsoy@gmail.com

³ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, mimsertac@mehmetakif.edu.tr

Atf için (to cite): Çelikkaleli, Ö., Özsoy, G. ve Tümtaş, M. S. (2023). Ergenlerde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine göre saldırganlığın incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 421-437.

Keywords: Sex, gender role, aggression

Paper Type: Research

Giriş

Çocukluk ve ergenlik döneminde yaygın bir davranış olmakla birlikte birçok ruhsal problem ile önemli derecede ilişkili olan saldırganlık Buchmann, Hohmann, Brandeis, Banaschewski ve Poustka (2013), bir dizi bilişsel, duygusal ve motor tepkileri içeren karmaşık bir tepkide ortaya çıkan bir kişilik özelliği biçiminde ele alınmıştır (Buss ve Perry, 1992). Diğer bir tanımda saldırganlık (Kirsch, 2006), bir başkasına fiziksel, duygusal ve psikolojik boyutta zarar verme niyetiyle yapılan davranış olarak açıklanmaktadır. Ayrıca saldırganlık, zarar görmekten kaçınmak için motive olan bir başkasına zarar vermeyi amaçlayan davranış olarak ifade edilmektedir (Baron ve Richardson, 1994). Birçok araştırmacı tarafından ele alınan saldırganlık kavramı farklı boyutlarda sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalardan biri saldırganlığı fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve dolaylı saldırganlık olmak üzere beş boyuta ayırmıştır. Fiziksel saldırganlık, bireyin fiziksel bir acıya veya yaralanmaya maruz kalmasını (Geen ve Donnerstein, 1998); sözel saldırganlık, bireyin küfür, hakaret, alay vb. davranışlara maruz kalmasını (Erşan, Doğan ve Doğan, 2009); düşmanlık, kin ve nefret dolu ifadelerle maruz kalmasını; öfke, saldırganlıkla sonuçlanabilen yoğun olumsuz duygu (Karataş, 2008); dolaylı saldırganlık ise doğrudan bir şekilde olmasa da bireyin zarar verici uyarılara maruz kalmasını içermektedir (Walker ve Richardson, 1998). Birçok biçimde ele alınan ve tanımlanan saldırganlık anti sosyal kişilik bozukluğu, madde kullanımı, duygu durum bozuklukları ve kaygı bozuklukları gibi çeşitli ruhsal rahatsızlıklarla ilişkilendirilmektedir (Arseneault, Moffitt, Caspi, Taylor ve Silva, 2000; Pulay, Dawson, Hasin, Goldstein, Ruan, Pickering, Huang, Chou ve Grant, 2008; Schwartz, Beaver ve Barnes, 2015).

Saldırganlık, meydan okuma, düşmanlık ve zayıf dürtü kontrolü ile karakterize edilen problemleri bir davranış biçimi olarak, ergenlik dönemindeki en yaygın ruh sağlığı problemleri arasında ön sıralarda yer almaktadır. Bu davranışlar, çocuk ve ergenlerin ruh sağlığı hizmetlerine veya davranış değiştirme programlarına sevk edilmesinin temel nedeni olduğu görülmektedir (Kazdin, 2008). Araştırmalar, çocuklukta saldırganlığın hem saldırgan hem de mağdur için ciddi olumsuz sonuçlara yol açtığını göstermektedir (Card ve Little, 2006; Coie, Dodge, Terry ve Wright, 1998; Prinstein, Boergers ve Vernberg, 2001). Saldırgan davranışa maruz kalan bireylerin diğer bireylere kıyasla daha çok psikolojik yardıma ihtiyaç duydukları, daha fazla depresif belirtiyeye ve daha düşük benlik saygısına sahip oldukları ortaya çıkmaktadır (Craig ve Pepler, 2003). Saldırgan davranış sergileyen bireylerin ise okulu bırakma, riskli cinsel davranış, suç içeren ve başkalarını rahatsız eden davranışlarda buldukları görülmüştür (Barhight, Hubbard, Swift ve Konold, 2017). Bu sonuçlar saldırganlığa maruz kalan ergenlerde, akademik başarının düşmesi, kendini izole ederek benlik saygısının azalması, kaygı bozuklukları ve duygu durum bozuklukları gibi psikolojik sorunlar içerdiği ortaya konmuştur (Avcı, 2011). Saldırgan davranış sergileyenlerde ise, ergen ve yetişkin anti sosyal davranışları, davranış sorunları ve madde kullanımı ile ilişkili olduğu görülmektedir (Fite, Colder, Lochman ve Wells, 2008; Lochman ve Wayland 1994; Zahn-Waxler, Park, Essex, Slattery ve Cole, 2005). Gerçekleştirilen boylamsal araştırmalarda, saldırganlığın akran reddi, suçluluk, riskli cinsel davranış, depresyon, düşük okul başarısı ve akran mağduriyeti gibi gelecekteki sosyal, psikolojik, davranışsal ve akademik sorunların en iyi yordayıcıları arasında olduğunu görülmüştür (Coie ve Dodge, 1998). Diğer bazı araştırmalar, gençler ve ergenler arasında saldırganlığın iş baskısı, madde kullanımı, şiddet içeren faaliyetler, aile rahatsızlığı, duygu durum bozukluğu, psikolojik rahatsızlıklar ve akran ilişkileri ile ilişkisini göstermiştir (Bowker, Ostrovi ve Raja, 2012; Deb ve Modak, 2010; Khatri, 1997; Khatri ve Kupersmidt, 2003; Saini ve Singh, 2008). Ayrıca, saldırganlığın dijital oyun bağımlılığı (Güvendi, Demir ve Keskin, 2019) ve çocukluk çağı travmaları (Dede, 2019) ile pozitif; olumlu sosyal davranış ve empatik eğilim (İlgül, 2022) ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Saldırgan ve mağdur için

istenmeyen sonuçlara neden olan saldırganlık davranışı dünya çapında giderek artmaktadır (Ando, Asakura, Ando ve Simons-Morton, 2007; Durmuş ve Gürcan, 2005; Öğülmüş, 2006). Omoteso (2010) tarafından yapılan bir araştırmada, öğrenciler arasında saldırganlık yaygınlığının %67.2 olduğu görülmüştür. 25 ülkeden 11 ile 15 yaşları arasındaki 113.000 öğrencinin katıldığı uluslararası bir çalışmada ise, zorbalığa katılım (zorbalığa uğramak veya başkalarına karşı saldırgan olmak olarak) ülkeler arasında %5 ile %54 arasında değiştiği belirtilmiştir göstermiştir (Nansel, Craig, Overpeck, Saluja ve Ruan, 2004).

Yapılan araştırmalar, saldırganlıkta cinsiyete dayalı farklılığın olduğunu öne sürmektedir (Card, Stucky, Sawalani ve Little, 2008; Crick ve Grotpeter, 1995; Çetinkaya ve Sümer, 2010; Efiltili, 2006; Eroğlu, 2009; Karataş, 2008; Ustabas, 2011). Elde edilen araştırma sonuçlarına göre erkekler kadınlardan daha fazla fiziksel saldırgan davranış sergilemektedir (Archer, 2004; Archer ve Coyne, 2005; Eagly ve Steffen, 1986; Giles ve Heyman, 2005; Hyde, 1984, 2005; Moffitt, Caspi, Rutter, ve Silva, 2001; Myers, 2005; Ögel, Tari ve Eke, 2005; Reinisch ve Sanders, 1986). Erkeklerle yönelik olarak elde edilen bu bulguları evrensel anlamda destekler nitelikteki bir çalışmada Shaffer (2005) 120'den fazla ülkeden katılımcılarla oluşturulan bir örnekleme de erkeklerin kadınlara göre daha saldırgan davranışlar sergilediklerini ortaya koymuştur. Saldırganlık açısından erkekler lehine elde edilen bu çarpıcı bulgulara karşın, saldırganlık türleri açısından cinsiyetler açısından farklı bulgular elde edilmektedir. Osterman vd. (1998) tarafından yapılan araştırmada sözel saldırganlık açısından her iki cinsiyet arasında fark olmadığı ancak erkeklerin kızlara göre daha fazla fiziksel saldırganlığa başvurduğu, buna karşın kızların daha fazla dolaylı saldırganlığa başvurduğu görülmüştür. Diğer bir araştırmada dolaylı saldırganlık açısından her iki cinsiyet arasında fark olmadığı ancak erkekler kızlara göre daha fazla fiziksel saldırganlığa başvururken; kızların sözel saldırganlığa daha çok başvurduğu ortaya konmuştur (Khatri ve Kupersmidt, 2003). Gündoğdu, Yavuzer ve Karataş (2018) tarafından yapılan bir araştırmada ise fiziksel saldırganlık, öfke ve toplam saldırganlık puanları erkeklerin lehine anlamlı fark oluşturduğu, sözel saldırganlık puanının kızların lehine fark oluşturduğu ancak düşmanlık puanının her iki cinsiyet açısından anlamlı fark oluşturmadığı şeklinde raporlaştırılmıştır.

Öte yandan saldırganlıkta cinsiyetten kaynaklı farklılığın olmadığına yönelik araştırmalar da mevcuttur (Ağlamaz, 2006; Connor, Steingard, Anderson ve Melloni, 2003; Ghosh, 2013; Gökbuzoğlu, 2008; Karakulak, 2018; Karataş, 2002; Nair ve Ercan, 2019; Önen, 2009; Shaban ve Kumar, 2016; Yönet, Çalık, Yaşartürk ve Çimen, 2016). Donat-Bacıoğlu ve Özdemir (2012) tarafından yapılan araştırmada sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık ve düşmanlık açısından cinsiyete göre farklılık olmadığı görülmüştür. Connor, Steingard, Anderson ve Melloni (2003) tarafından çocuk ve ergenlerle yapılan araştırmada kızların ve erkeklerin saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı ortaya konulmuştur. Bu bulgulara rağmen, kadınlarda suça yönelik davranış ve şiddet oranları son yıllarda artış göstermekte ve erkeklerin oranlarına yaklaşmakta olduğu ifade edilmektedir (Nichols, Graber, Brooks-Gunn ve Botvin, 2006).

Cinsiyet, saldırganlık kavramını anlamakla ilgilenenler arasında çok çekici ve sıklıkla incelenen bir değişken olması ile birlikte (Richardson ve Hammock, 2007) cinsiyete dair elde edilen bulguların ne kadarının biyolojik cinsiyetten ne kadarının toplumsal cinsiyetten kaynaklandığı merak edilmektedir (Çelikkaleli ve Avcı, 2016). Yaşamları boyunca, insanlara (açıkça/doğrudan, dolaylı olarak ve vekâleten) toplumda kadınlardan veya erkeklerden hangi davranışların beklendiği öğretilmektedir (Bem, 1981). Beklenen bu roller, toplumsallaşma süreçleri yoluyla gelecek nesillere aktarılan farklı davranış kalıplarına yol açan toplumsal cinsiyete dayalı özellikler hakkında beklentiler üretmektedir (Eagly, 1987, 1997; Eagly, Wood ve Diekman, 2000). Cinsiyet rolleri, en yoğun şekilde sosyalleştirilmiş ve dolayısıyla güçlü sosyal rollerden bazılarını ifade etmektedir. Bu nedenle, saldırganlık davranışındaki belirgin cinsiyet farklılıkları, aslında cinsiyet rolleri ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi yansıtabileceği düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle, saldırganlık davranışında cinsiyet farklılıkları, kişinin

cinsiyet rolüne bir tepki veya cevap olarak kavramsallaştırılabilmektedir (Eagly, 1983; Eagly ve Crowley, 1986; Wood ve Eagly, 2002).

Saldırganlıkta cinsiyetin rolü hakkında devam eden tartışmaya yönelik Cinsel Seçilim Kuramı ve Sosyal Rol Kuramı açıklamalarıyla ön plana çıkmaktadırlar (Archer, 2004; Nivette, Eisner, Malti ve Ribeaud, 2014). Cinsel Seçilim Kuramı, cinsiyet farklılıklarının, insan evrimi sırasında dışıden çok erkek üreme rekabeti tarafından şekillendirilen biyolojik süreçlere dayandığını öne sürmektedir (Archer, 2006, 2009). Aksine, Sosyal Rol Kuramı, sosyalleşme sürecine ve saldırgan davranışlarda cinsiyet farklılıklarının oluşmasında cinsiyet rollerine odaklanmaktadır (Eagly, Wood ve Diekman, 2000). Sosyal Rol Kuramı, saldırganlıkta cinsiyet farklılıklarının kültürel olarak belirlendiğini ve farklı sosyalleşme biçimlerinden cinsiyet rollerine dönüştüğünü iddia ederken; erkeklere saldırgan ve rekabetçi olmaları öğretilirken, kadınlara evcil ve şefkatli olmaları öğretilmekte olduğunu (Eagly, 1997) ileri sürmektedir. Bir şekilde edinilmiş (biyolojik ya da toplumsallaşma süreçleri) toplumsal cinsiyet rollerinin, kadın ve erkeğin farklı doğası ve davranışları (yani toplumsal cinsiyet kalıp yargıları) hakkında basmakalıp fikirlere ve beklentilere yol açtığı, dolayısıyla erkek ve kadınların kız ve erkek çocuklarına farklı muamele göstermesine yol açtığı ileri sürülmektedir ve bunun sonucunda davranışlarda cinsiyete dayalı farklılıklarına yol açmaktadır (Endendijk vd. 2017). Edinilen bu davranış örüntüleri, eril araçsal özellikleri ve dişil ifade edici özellikleri içermektedir. Erkekler, saldırgan tepkinin, erkeksi role daha iyi uyan bir dizi araçsal davranışın parçası olduğunu öğrenmektedir. Erkeksi rolle ilişkili beklentiler, araçsal tepkiler dizisinin bir parçası olarak saldırganlığı sürdürmektedir ve dişil rolle ilişkili beklentiler, saldırganlığı ifade edici bir yanıtlar dizisinin parçası olarak engellemektedir (Archer, 2004).

Toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili yapılan çalışmalarda, cinsiyet rollerinin romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar (Çavdar, 2013), şiddet eğilimleriyle (Kodan Çetinkaya, 2013), flört şiddetiyle (Lichter ve McCloskey, 2004; Reyes, Foshee, Niolon, Reidy ve Hall, 2016; Turan, 2018), depresyonla (Freire, Vafaei, Gomes, Barbosa ve Guerra, 2017), saldırganlıkla (Arslan ve Şahin, 2019; Koca, 2021), alkolle ilişkili şiddetle ve antisosyal davranışlarla (O'Brien, Forrest, Greenlees vd. 2018), evlilik uyumuyla (Bal, 2007), bağlanma stilleri ve benlikle (Damarlı, 2006) ve psikolojik iyi oluşla (Arıcı, 2011) ilişkili olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda da görüldüğü üzere, cinsiyet rollerinin bireylerin psikolojik yapılarını etkileyen önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Bu nedenle cinsiyet rollerinin bireylerin hangi psikolojik sorunlarında doğrudan veya dolaylı olarak rol oynadığının belirlenmesine yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bireyin hem kendisine hem de çevresine uyum sağlama, davranışların toplum tarafından onaylanmasının önem kazandığı ergenlik dönemi, bireylerin biyolojik farklılıklar nedeniyle kadın ve erkek olarak farklılaşmasını ve toplum tarafından cinsiyetlere yüklenen anlamlara yönelik kadın ve erkek rollerini benimsemelerine yol açmaktadır (Kodan-Çetinkaya, 2013). Diğer taraftan çocukluk ve ergenlik dönemindeki bireylerde saldırganlık davranışının arttığı ve okullarda birçok öğrencinin şiddet ve saldırganlık içerikli davranışa maruz kaldığı bilinmektedir (Flannery Vazsonyi, Liau, Guo, Powel, Atha, Vesterdal ve Embry, 2003; Postema, 2006; Uzbaş, 2009). Bu nedenle saldırganlık birçok araştırmada ele alınan bir kavram olmakla birlikte ilgili alan yazını incelendiğinde ergenlerin cinsiyet ve cinsiyet rolüne göre saldırganlığın ele alındığı araştırmalar yer almakta ancak cinsiyet/cinsiyet rolü etkileşimine göre saldırganlığın ele alındığı mevcut araştırma bulunmamaktadır. Bu çerçevede araştırmanın amacı, ergenlerin cinsiyet, cinsiyet rollerine ve cinsiyet/cinsiyet rolleri etkileşimine göre saldırganlıklarını incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ergenlerin cinsiyetlerine göre saldırganlık puanları farklılaşmakta mıdır?
2. Ergenlerin toplumsal cinsiyet rollerine göre saldırganlık puanları farklılaşmakta mıdır?
3. Ergenlerin cinsiyet/toplumsal cinsiyet rolleri etkileşimine göre saldırganlık puanları farklılaşmakta mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Betimsel bir çalışma olan bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ve şu an var olan durumu, mevcut olayları, grupları, objeyi ve özellikleri olduğu gibi betimlemeye, resmetmeye ve açıklamaya çalışan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2014).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 1870'si erkek 2228'i kız toplam 4098 ($Yaş_{ort}=16.52$, $ss=1.83$) ergen bireyden oluşmaktadır. Okul türleri açısından çalışma grubunun 1191'inin meslek liselerinde, 2057'sinin Anadolu liselerinde ve 850'sinin fen liselerinde eğitimine devam ettiği görülmektedir. Son olarak sınıf düzeyleri incelendiğinde, 1177'sinin 1.sınıf, 1263'ünün 2. sınıf, 1074'ünün 3. sınıf ve 584'ünün 4.sınıf öğrencisi oldukları görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Buss-Durkee Saldırganlık Ölçeği

Buss ve Durkee (1957) tarafından geliştirilen, ölçme aracı Can (2002) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık olmak üzere beş alt boyutlu 36 maddeden oluşmaktadır. Likert tipi ölçme aracı 1 ile 5 arasında derecelendirilmektedir. Cronbach's alpha değeri, ölçme aracının tamamı için .91, alt ölçekler için; fiziksel saldırganlık .83, sözel saldırganlık .60, öfke .73, düşmanlık .74, dolaylı saldırganlık .54 hesaplanmıştır. Test tekrar test analizi toplam puanla .86 olarak hesaplanmıştır. Buss – Durkee Saldırganlık Ölçeği'nin Cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı bu çalışma için toplanan verilerle .67 olarak elde edilmiştir.

2.3.2. BEM Cinsiyet Rollerini Envanteri (BCRE)

Bem (1974) tarafından cinsiyet rollerini belirlemek için geliştirilmiştir. Türkçe'ye Dökmen (1991) tarafından uyarlanmıştır. BCRE, sıfat içeren maddelerden meydana gelmektedir. BCRE (1-hiç uygun değil ile 7- tamamen uygun) 7'li Likert tipi ölçme aracıdır. Özgün formda Cronbach's alpha değeri Kadınsılık alt ölçeği için 0.80; Erkeksilik alt ölçeği için 0.86 elde edilmiştir. Test tekrar test analizinde her iki alt ölçek için de 0.90 değeri hesaplanmıştır. Ölçme aracının Cronbach's alpha değeri Kadınsılık alt ölçeği için 0.77; erkeksilik alt ölçeği için 0.71 olarak elde etmiştir (Dökmen, 1991). Diğer bir çalışmada, BCRE Cronbach's alpha değeri Kadınsılık alt ölçeği için 0.73; Erkeksilik alt ölçeği için ise 0.75 elde edilmiştir (Dökmen, 1999). Ölçme aracı toplam varyansın % 34.36'sını açıklamaktadır. BCRE'nin Cronbach's alpha iç tutarlık katsayısı bu çalışma için toplanan verilerle Kadınsılık alt ölçeği için .77; Erkeksilik alt ölçeği için ise .78 olarak elde edilmiştir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Çalışma grubu oluşturulurken kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi tercih edilerek veriler sınıf ortamında gönüllü öğrencilerden yüz yüze elde edilmiştir. Veri toplama süreci yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi için SPSS 22.0 paket programlarından yararlanılmıştır. İstatistiksel olarak, iki faktörlü MANOVA analizi kullanılmıştır. Verilerin analizine geçmeden önce, kayıp veri analizi yapılmış ve boş hücreler "serinin ortalaması" yöntemiyle doldurulmuştur. Ayrıca veri setinde uç verilerin olup olmadığı standart puanların z-puanına çevrilerek incelenmiştir. İnceleme sonucunda z-puanı -3 ile +3 aralığı dışındaki 16 veri analizlerden çıkartılmıştır. Son olarak, verilerin normal dağılıma sahip olup olmadıkları Kurtosis (basıklık) ve Skewnes (çarpıklık) değerleri incelenerek karar verilmiştir. Tablo 1'de de görüleceği üzere, bu değerlerin

-1.96 ile +1.96 aralığında olduğu ve bunun da değişkenlerin normal dağılım işaret ettiği söylenebilir (Tabachnick, Fidell ve Ullman, 2014).

Tablo 1. Değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri

Değişkenler	Çarpıklık	Basıklık
Cinsiyet rolleri	.27	-1.25
Fiziksel saldırganlık	.01	-.26
Dolaylı saldırganlık	-.08	-.58
Öfke	.11	-.40
Düşmanlık	-.06	-.51
Sözel saldırganlık	-.16	-.23
Toplam saldırganlık	.02	.44

2.5. Araştırmanın Etik Yönü

‘Ergenlerde Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Saldırganlığın İncelenmesi’ isimli araştırma için Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul’undan 27.07.2021 tarihli (210347/300) nolu karar ile birlikte etik kurul izni alınmıştır.

3. Bulgular

Ergenlerin cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet rolleri etkileşimine göre saldırganlık türlerinin farklılaşmasına ilişkin İki faktörlü MANOVA sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ergenlerin cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet rolleri etkileşimine göre saldırganlık puanlarına ilişkin iki faktörlü MANOVA sonuçları

Etki	Λ	F	p	η^2
Cinsiyet	.994	4.116	.000	.006
Toplumsal cinsiyet rolleri	.987	2.863	.000	.004
Cinsiyet*Toplumsal cinsiyet rolleri	.995	1.071	.375	.002

Tablo 2’de görüldüğü gibi cinsiyetin ($\lambda=.994$, $F= 4.11$, $p=.000$, $\eta^2= .006$) ve toplumsal cinsiyet rollerinin ($\lambda=.987$, $F= 2.56$, $p=.000$, $\eta^2= .004$) ergenlerin saldırganlık türleri üzerindeki etkisi anlamlıdır. Buna karşın, cinsiyet/toplumsal cinsiyet rolleri etkileşiminin ($\lambda=.99$, $F[7, 4106]= 1.09$, $p>.05$, $\eta^2= .002$) saldırganlık alt boyutlarından alınan puanlar üzerindeki etkisi anlamlı değildir. Elde edilen bulgulardaki etki büyüklükleri incelendiğinde, cinsiyet ($\eta^2=.006$), toplumsal cinsiyet rolleri ($\eta^2=.004$) ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet rolleri etkileşiminin ($\eta^2=.002$) saldırganlık alt puanları üzerindeki etki büyüklüğünün düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Ergenlerin saldırganlık türlerinin cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet rolleri etkileşimine göre farklılaşıp farklılaşmamasına ilişkin bulgular sırasıyla Tablo 3, 4 ve 5’te verilmiştir.

Tablo 3’te görüldüğü gibi, fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık puanları açısından cinsiyete göre anlamlı fark bulunmamaktadır. Ancak, dolaylı saldırganlık ve toplam saldırganlık puanları arasında kızların lehine anlamlı fark bulunmaktadır. Ergenlerin toplumsal cinsiyet rollerine göre saldırganlık puanlarının ortalamaları açısından ortaya çıkan farkın kaynağına ilişkin MANOVA sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 3. Ergenlerin cinsiyetlerine göre saldırganlık puanlarına ilişkin MANOVA sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Cinsiyet	N	Ort	Ss	F	Anlamlı Fark (HSD)
Fiziksel saldırganlık	Kız	2275	3.76	1.63	.354	Yok
	Erkek	1928	3.94	1.44		
Dolaylı Saldırganlık	Kız	2275	3.19	1.32	22.191***	Kız>Erkek
	Erkek	1928	2.88	1.45		
Öfke	Kız	2275	3.37	1.39	2.649	Yok
	Erkek	1928	3.35	1.39		
Düşmanlık	Kız	2275	3.27	1.40	1.500	Yok
	Erkek	1928	3.18	1.39		
Sözel Saldırganlık	Kız	2275	5.03	1.73	3,374	Yok
	Erkek	1928	4.90	1.69		
Toplam Saldırganlık	Kız	2275	18.72	4.56	6.348**	Kız>Erkek
	Erkek	1928	18.36	4.63		

** $p < .001$, *** $p < .000$

Tablo 4. Ergenlerin toplumsal cinsiyet rollerine göre saldırganlık puanlarına ilişkin betimsel bulgular ve MANOVA sonuçları

Bağımlı Değişkenler	N	Cinsiyet Roller	Ort	Ss.	F	Anlamlı Fark (HSD)
Fiziksel Saldırganlık	823	Ayrılmamış	3.75	1.50	6.389***	Er. > Ayr. ve Kad. And. >Ayr. ve Kad.
	1688	Erkeksi	3.92	1.48		
	486	Kadinsı	3.58	1.65		
Dolaylı Saldırganlık	1101	Androjen	3.89	1.55	3.186*	Kad.>Ayr., And. >Ayr. ve Er.
	823	Ayrılmamış	2.92	1.34		
	1688	Erkeksi	3.03	1.40		
Öfke	486	Kadinsı	3.08	1.24	7.136***	Er.>Kad. ve Ayr., And. > Ayr.
	1101	Androjen	3.16	1.40		
	823	Ayrılmamış	3.21	1.34		
Düşmanlık	1688	Erkeksi	3.45	1.35	3.941**	And. >Ayr. ve Erk.
	486	Kadinsı	3.28	1.37		
	1101	Androjen	3.39	1.38		
Sözel Saldırganlık	823	Ayrılmamış	3.13	1.30	4.717**	And. >Erk., Kad. ve Ayr.
	1688	Erkeksi	3.20	1.41		
	486	Kadinsı	3.26	1.30		
Toplam Saldırganlık	1101	Androjen	3.35	1.40	8.205***	Erk.>Ayr., And. >Ayr. ve Kad.
	823	Ayrılmamış	4.84	1.59		
	1688	Erkeksi	4.96	1.70		
Toplam Saldırganlık	486	Kadinsı	4.93	1.60	8.205***	Erk.>Ayr., And. >Ayr. ve Kad.
	1101	Androjen	5.14	1.74		
	823	Ayrılmamış	18.03	3.92		
Toplam Saldırganlık	1688	Erkeksi	18.66	4.49	8.205***	Erk.>Ayr., And. >Ayr. ve Kad.
	486	Kadinsı	18.25	4.01		
	1101	Androjen	18.99	4.65		

* $p < .05$, ** $p < .001$, *** $p < .000$

Tablo 4'te görüldüğü üzere, erkeksi ve androjen ergenlerin fiziksel saldırganlık puanları kadinsı ve ayrılmamış ergenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolaylı saldırganlık puanlarına bakıldığında ise kadinsı ergenlerin ayrılmamış ergenlere göre; androjen ergenlerin ayrılmamış ve erkeksi ergenlere göre daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Öfke puanları erkeksi ergenlerde kadinsı ve ayrılmamış ergenlere göre; androjen ergenlerde ise ayrılmamış ergenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Düşmanlık puanları açısından androjen ergenler lehine ayrılmamış ve erkeksi ergenlere göre anlamlı farklılaşmaktadır. Sözel saldırganlık puanları açısından androjen ergenler lehine erkeksi, kadinsı ve ayrılmamış ergenlerin puanları anlamlı farklılaşmaktadır. Son olarak, toplam saldırganlık puanları erkeksi ergenlerde

ayrışmamışlara göre; androjen ergenlerde ise ayrışmamış ve kadınsı ergenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5'te görüldüğü üzere, ergenlerin cinsiyet/toplumsal cinsiyet rolleri etkileşimine göre ne toplam saldırıcılık ne de saldırıcılık türlerine ait puanların ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Tablo 5. Ergenlerin cinsiyet/toplumsal cinsiyet rolleri ortak etkileşimine göre saldırıcılık puanlarına ilişkin betimsel bulgular ve MANOVA sonuçları

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	Cinsiyet Roller	N	Ort	Ss.	F
Fiziksel Saldırıcılık	Kız	Ayrışmamış	426	3.63	1.59	2.142
		Erkeksi	679	3.88	1.52	
		Kadınsı	438	3.61	1.68	
		Androjen	685	3.81	1.66	
	Erkek	Ayrışmamış	397	3.89	1.38	
		Erkeksi	1009	3.95	1.46	
		Kadınsı	48	3.30	1.36	
		Androjen	416	4.03	1.33	
Dolaylı Saldırıcılık	Kız	Ayrışmamış	426	3.12	1.27	1.779
		Erkeksi	679	3.17	1.33	
		Kadınsı	438	3.09	1.21	
		Androjen	685	3.32	1.33	
	Erkek	Ayrışmamış	397	2.72	1.39	
		Erkeksi	1009	2.94	1.44	
		Kadınsı	48	3.02	1.48	
		Androjen	416	2.90	1.48	
Öfke	Kız	Ayrışmamış	426	3.22	1.35	.489
		Erkeksi	679	3.50	1.35	
		Kadınsı	438	3.30	1.38	
		Androjen	685	3.40	1.37	
	Erkek	Ayrışmamış	397	3.20	1.34	
		Erkeksi	1009	3.42	1.36	
		Kadınsı	48	3.04	1.23	
		Androjen	416	3.38	1.40	
Düşmanlık	Kız	Ayrışmamış	426	3.16	1.33	.230
		Erkeksi	679	3.26	1.42	
		Kadınsı	438	3.27	1.30	
		Androjen	685	3.36	1.41	
	Erkek	Ayrışmamış	397	3.10	1.27	
		Erkeksi	1009	3.15	1.39	
		Kadınsı	48	3.20	1.33	
		Androjen	416	3.33	1.39	
Sözel Saldırıcılık	Kız	Ayrışmamış	426	4.95	1.62	.159
		Erkeksi	679	5.05	1.73	
		Kadınsı	438	4.94	1.60	
		Androjen	685	5.19	1.77	
	Erkek	Ayrışmamış	397	4.73	1.57	
		Erkeksi	1009	4.90	1.68	
		Kadınsı	48	4.85	1.59	
		Androjen	416	5.07	1.68	
Toplam Saldırıcılık	Kız	Ayrışmamış	426	18.18	3.94	.099
		Erkeksi	679	18.95	4.40	
		Kadınsı	438	18.31	4.02	
		Androjen	685	19.15	4.69	
	Erkek	Ayrışmamış	397	17.86	3.89	
		Erkeksi	1009	18.46	4.54	
		Kadınsı	48	17.71	3.94	
		Androjen	416	18.73	4.57	

Tartışma

Araştırmadan elde edilen ilk bulguya göre, ergenlerin dolaylı saldırganlık ve toplam saldırganlık puanları kızların lehine göre anlamlı farklılık gösterirken; fiziksel saldırganlık, öfke, sözel saldırganlık ve düşmanlık puanları cinsiyete göre anlamlı farklılaşmadığı görülmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar incelendiğinde saldırganlığın farklı boyutlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiğine dair bulgular mevcuttur. Örneğin, Gözün-Kahraman ve Kurt (2013) tarafından yapılan çalışmada fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve dolaylı saldırganlıktan alınan puanlar cinsiyete göre farklılaşırken; düşmanlık boyutu açısından anlamlı fark bulunmamaktadır. Diğer yandan, fiziksel saldırganlık ve düşmanlık boyutlarından alınan puanların cinsiyete göre değiştiği görülürken; öfke, sözel saldırganlık ve toplam saldırganlık puanlarında elde edilen farklar cinsiyete göre anlamlı olmadığı bulgusu da yer almaktadır (Yamak, İmamoğlu, Eliöz, Çebi ve İslamoğlu, 2019). Bir başka araştırmada ise Körmükçü (2021), fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve toplam saldırganlık puanları cinsiyetler açısından farklılaşırken; düşmanlık ve dolaylı saldırganlık açısından fark olmadığı rapor edilmiştir. Vitoratou, Ntzoufras, Smyrnis ve Stefanis (2009) tarafından iki farklı çalışma grubu ile araştırma yapılmıştır. İlk çalışma grubunda fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve toplam saldırganlık cinsiyete göre anlamlı istatistiksel farklılık varken; düşmanlık boyutundan alınan puan cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. İkinci çalışma grubunda ise fiziksel saldırganlık, öfke ve düşmanlık boyutlarından alınan puan cinsiyet açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı ancak sözel saldırganlık ve toplam saldırganlığın cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu farklılıkların nedeni, farklı düşünce ve davranış kalıplarına yol açan biyolojik yönlerle veya farklı sosyalleşme kalıplarıyla bağlantılı olabilir (Endendijk vd. 2017; McDermott, Johnson, Cowden ve Rosen, 2007). Ayrıca, uzun süre saldırganlık davranışı ilk olarak fiziksel olarak ele alınmış zaman içerisinde diğer saldırganlık türlerinin de üzerinde durulmaya başlanmıştır. Saldırganlık davranışının tüm türlerinin saldırganlığın açık ve ilişkisel formu olarak ele alındığında kızlar ve erkekler arasında saldırgan davranışın yaygınlığının neredeyse eşit olduğunu söylemek mümkündür (Crick ve Grotpeter, 1995). Sonuç olarak, saldırganlık cinsiyete göre farklılaştığı çalışmalar bulunmakla birlikte anlamlı fark elde edilmeyen çalışmalarda olduğu görülmektedir. Bunun nedeni saldırgan davranışın artması ve farklı formlarda incelenmesinden kaynaklanıyor olabilir. Artan saldırganlık davranışı kızların da saldırganlığa daha sık maruz kalmasına ve maruz kalma sonucunda daha fazla saldırgan davranış sergileyebilir. Diğer taraftan saldırgan davranış erkeklerde daha normal karşılandığı için kızlar saldırgan davranış sergilediğinde daha fazla dikkat çekici olabilir.

Araştırmadan elde edilen ikinci bulguya göre, ergenlerin saldırganlık toplam ve saldırganlık alt boyutlarından aldıkları puan toplumsal cinsiyet rollerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Diğer bir deyişle ergenlerin cinsiyet rolleri ile saldırganlık puanları arasında ilişki olduğu söylenebilir. Elde edilen bu bulgu ile tutarlı araştırma bulguları bulunmaktadır (Koca, 2021; Navarro, Larraeaga ve Yubero, 2011; Young ve Sweeting, 2004). Walker, Richardson ve Green (2000), cinsiyet rolünün doğrudan ve dolaylı saldırganlık eğilimleri ile ilişkisi incelenmiştir. Erkeksiliğin dolaylı saldırganlık ile pozitif; kadınsılığın doğrudan saldırganlık ile negatif ilişkili olduğu bulunmuştur. Gini ve Pozzoli (2006), cinsiyet rolü ile çocukların zorbalık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucunda hem erkek hem kız çocuklarında kadınsılığın zorbalık davranışıyla ilgisi olmadığına; ancak zorbalık ve erkeksiliğin arasında güçlü bir ilişki bulunduğu ulaşılmıştır. Diğer bir araştırmada ise Kogut, Langley ve O' Neal (1992), yüksek düzeyde erkeksi kadınların, erkeksi olmayan kadınlara göre daha saldırgan olabileceklerini bildirmişlerdir. Elde edilen bu bulgular toplum tarafından atfedilen cinsiyet rolleri ile açıklanabilir. Erkekler toplum tarafından cesur ve cüretkâr olmalarını öğrenirken, kızlar ise utangaç ve pasif olmayı öğrenmektedir (Atay, 2004). Bu nedenle aileler kız çocuklarını naif sakın ve duygularını iyi ifade eden bireyler olarak yetiştirmeye çalıştığı, erkekleri ise lider, sert ve duygularını paylaşmayan bireyler olarak yetiştirebilir. Özetle, erkeksi cinsiyet rolünün saldırganlık davranışıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Araştırmanın son bulgusuna göre, ergenlerin cinsiyet ve cinsiyet rolleri etkileşimine göre saldırganlık puanları farklılaşmamaktadır. Dolayısıyla, saldırganlık toplam ve alt boyutlarından alınan puanların cinsiyet ve cinsiyet rolleri ortak etkileşimine göre değişmediği görülmektedir. Alan yazın incelendiğinde cinsiyet ve cinsiyet rollerinin ortak etkileşimine göre saldırganlık puanlarını inceleyen çalışma bulunmamaktadır.

Elde edilen bu bulgu, erkek ve kız ergenlerin uyum ve sosyalleşmelerinin farklı ilerlediği ile ifade edilebilir. Cinsiyet birçok araştırmada ele alınan bir kavram olmasına rağmen kimi zaman cinsiyet rollerinin etkisinin göz ardı edildiği söylenebilir. Ancak sosyalleşme süreçlerinin önemi düşünüldüğünde saldırganlık davranışında cinsiyet farklılıklarının ele alınmasından ziyade cinsiyet rolünün vurgulanması önemli olabilir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri açısından empatik, duyarlı, naif vb. sıfatlar kadınsı cinsiyet rolüne atfedilirken; saldırgan, hırslı, güçlü vb sıfatlar erkeklere atfedilmiştir (Dökmen, 2012). Bununla birlikte başlangıçta fiziksel saldırganlığın üzerinde durulmasıyla saldırganlık davranışının erkekler tarafından sergilendiği düşüncesine yol açmış olabilir. Günümüzde ise saldırganlık birçok farklı boyutta tanımlandığı için kadınların da saldırgan davranış sergiliyor olması farklılaşma olmamasına neden olduğu düşünülebilir.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu araştırmanın ilk sınırlılığı cinsiyet rollerini ölçmek amacıyla kullanılan ölçme aracının geliştirilmesi oldukça eskiye dayandığı için günümüz cinsiyet rollerini ifade etmekte yeterli olmayabilir. Bu yüzden kültürel olarak uygun ölçme aracı geliştirilmesi önerilebilir. Ayrıca, araştırma sadece nicel verilerle gerçekleştirilmiştir. Daha sonra yapılacak çalışmalarda nitel verilerden de yararlanmak faydalı olabilir. Cinsiyetlerine göre ergenlerin saldırganlıkları açısından ortaya çıkan farkın kaynağına yönelik çalışmalar yapılabilir. Tüm toplumsal cinsiyet rollerine göre saldırganlık ve türleri açısından ortaya fark elde edildiği için her eğitim kademesinden başlayarak toplumsal cinsiyet farkındalığına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir. Ebeveynlere ve çocuklara cinsiyet rolleri ve birey üzerindeki etkileri konusunda eğitimler verilebilir.

Kaynakça

- Ağlamaz, T. (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Ando, M., Asakura, T., Ando, S., & Simons-Morton, B. G. (2007). Psychosocial factors associated with smoking and drinking among Japanese early adolescent boys and girls: Cross-sectional study. *Biopsychosocial Medicine*, 1(1), 1-10.
- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of General Psychology*, 8(4), 291-322.
- Archer, J. (2006). Cross-cultural differences in physical aggression between partners: A social-role analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 10(2), 133-153.
- Archer, J. (2009). Does sexual selection explain human sex differences in aggression?. *Behavioral and Brain Sciences*, 32(3-4), 249-311.
- Archer, J., & Coyne, S. M. (2005). An integrated review of indirect, relational, and social aggression. *Personality and Social Psychology Review*, 9(3), 212-230.
- Arıcı, F. (2011). *Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algular ve psikolojik iyi oluş* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Arseneault, L., Moffitt, T. E., Caspi, A., Taylor, P. J., & Silva, P. A. (2000). Mental disorders and violence in a total birth cohort: Results from the Dunedin Study. *Archives of General Psychiatry*, 57(10), 979-986.
- Arslan, K. ve Şahin, H. (2019). Aile içi şiddetin toplumsal cinsiyet rolü üzerindeki etkisi: Üniversite öğrencilerine yönelik bir uygulama. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 5 (15), 45-52.
- Atay, T. (2004). Erkeklik en çok erkeği ezer. *Toplum ve Bilim*, 101, 11-30.
- Avcı, R. (2011). *Ebeveynler arası çatışma, akran ve medya etkileri ile ergenlerdeki şiddet davranışı arasındaki ilişkiler: Şiddete yönelik tutumların aracı rolü.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Bal, H. (2007). *Bağlanma stilleri, cinsiyet rolleri ve evlilik uyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Barhight, L. R., Hubbard, J. A., Swift, L. E., & Konold, T. R. (2017). A multitrait-multimethod approach to assessing childhood aggression and related constructs. *Merrill-Palmer Quarterly*, 63(3), 367-395.
- Baron, R. A., & Richardson, D. R. (1994). *Human aggression*. New York: Plenum Press.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155-162.
- Bem, S. L. (1981). The BSRI and gender schema theory: A reply to Spence and Helmreich. *Psychological Review*, 88(4), 369-371.
- Bowker, J. C., Ostrov, J. M., & Raja, R. (2012). Relational and overt aggression in urban India: Associations with peer relations and best friends' aggression. *International Journal of Behavioral Development*, 36(2), 107-116.
- Buchmann, A., Hohmann, S., Brandeis, D., Banaschewski, T., & Poustka, L. (2013). Aggression in children and adolescents. *Neuroscience of Aggression*, 17, 421-442.
- Buss A. H. & Durkee A. (1957). An inventory for assessing different kinds of hostility. *Journal of Consulting Psychology*, 21, 343-349.
- Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.
- Card, N. A., & Little, T. D. (2006). Proactive and reactive aggression in childhood and adolescence: A meta-analysis of differential relations with psychosocial adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, 30(5), 466-480.
- Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., & Little, T. D. (2008). Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child Development*, 79(5), 1185-1229.
- Coie, J. D., & Dodge, K. A. (1998). Aggression and antisocial behavior. In W. Damon & N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (pp. 779-862). John Wiley & Sons, Inc.
- Coie, J. D., Dodge, K. A., Terry, R., & Wright, V. (1991). The role of aggression in peer relations: An analysis of aggression episodes in boys' play groups. *Child Development*, 62(4), 812-826.
- Connor, D. F., Steingard, R. J., Anderson, J. J., & Melloni, R. H. (2003). Gender differences in reactive and proactive aggression. *Child Psychiatry and Human Development*, 33(4), 279-294.

- Craig, W. M., & Pepler, D. J. (2003). Identifying and targeting risk for involvement in bullying and victimization. *The Canadian Journal of Psychiatry, 48*(9), 577-582.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender and social-psychological adjustment. *Child Development, 66*(3), 710-722.
- Çavdar, D. (2013). *Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çelikkaleli, Ö. ve Avcı, R. (2016). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine göre bağlanma biçimlerinin incelenmesi. *Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları, 4*(7), 103-125.
- Çetinkaya, E. ve Sümer, Z. H. (2010). Okul öncesi çocuklar ve şiddet: Tanık ve kurban olma düzeyleri. *İlköğretim Online, 9*(2), 630-642.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Damarlı, Ö. (2006). *Ergenlerde toplumsal cinsiyet rolleri, bağlanma stilleri ve benlik kavramı arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Deb, S., & Modak, S. (2010). Prevalence of violence against children in families in Tripura and its relationship with socio-economic factors. *Journal of Injury and Violence Research, 2*(1), 5-18.
- Dede, A.G. (2019). *Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı travmaları ile bilişsel duygu düzenleme becerileri ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Donat Bacıoğlu, S. ve Özdemir, Y. (2012). İlköğretim öğrencilerinin saldırgan davranışları ile yas, cinsiyet, başarı durumu ve öfke arasındaki ilişkiler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 169-189.
- Dökmen, Z. Y. (1991). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 35*(1), 81-89.
- Dökmen, Z. Y. (1999). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri Kadınsılık ve Erkeksilik Ölçekleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri, *Kriz Dergisi, 7*(1), 27-40.
- Dökmen, Z. Y. (2012). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Durmuş, E. ve Gürkan, U. (2005). Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(3), 253-269.
- Eagly, A. H. (1983). Gender and social influence: A social psychological analysis. *American Psychologist, 38*(9), 971-981.
- Eagly, A. H. (1987). Reporting sex differences. *American Psychologist, 42*(7), 756-757.
- Eagly, A. H. (1997). Sex differences in social behavior: comparing social role theory and evolutionary psychology. *American Psychologist, 52*(12), 1380-1383.
- Eagly, A. H., & Crowley, M. (1986). Gender and helping behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological Bulletin, 100*(3), 283-308.
- Eagly, A. H., & Steffen, V. J. (1986). Gender and aggressive behavior: a meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological Bulletin, 100*(3), 309.
- Eagly, A. H., Wood, W., & Diekmann, A. B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. *The Developmental Social Psychology of Gender, 12*, 174.

- Efilti, E. (2006). *Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Endendijk, J. J., Groeneveld, M. G., van der Pol, L. D., van Berkel, S. R., Hallers-Haalboom, E. T., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Mesman, J. (2017). Gender differences in child aggression: Relations with gender-differentiated parenting and parents' gender-role stereotypes. *Child Development*, 88(1), 299-316.
- Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: Lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 205-221.
- Erşan, E., Dogan, O. ve Doğan, S. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Medical Journal*, 31(3), 231-238.
- Fite, P. J., Colder, C. R., Lochman, J. E., & Wells, K. C. (2008). The relation between childhood proactive and reactive aggression and substance use initiation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(2), 261-271.
- Flannery, D.J., Vazsonyi, A.T., Liau, A.K., Guo, S., Powel, K.E., Atha, H., Vesterdal, W. ve Embry, D. (2003). Initial behavior outcomes for the peace builders universal school-based violence prevention program. *Developmental Psychology*, 39(2), 292-308.
- Freire, A., Vafaei, A., Gomes, C., Barbosa, J., & Guerra, R. O. (2017). Depression, sex, and gender roles in an older brazilian population. *Innovation in Aging*, 1(1), 597-597.
- Ghosh, B. (2013). How does the legal framework protect victims of dowry and domestic violence in India? A critical review. *Aggression and Violent Behavior*, 18(4), 409-416.
- Giles, J. W., & Heyman, G. D. (2005). Young children's beliefs about the relationship between gender and aggressive behavior. *Child Development*, 76(1), 107-121.
- Gini, G., & Pozzoli, T. (2006). The role of masculinity in children's bullying. *Sex Roles*, 54(7), 585-588.
- Gökbuzoğlu, B. (2008). *Ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gözün-Kahraman, Ö. ve Kurt, G. (2013). Öğretmen adaylarının olumlu sosyal ve saldırgan davranış eğilimlerinin incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3), 236-243.
- Güvendi, B., Demir, G. T. ve Keskin, B. (2019). Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 1194-1217.
- Hyde, J. S. (1984). How large are gender differences in aggression? A developmental meta-analysis. *Developmental Psychology*, 20(4), 722-736.
- Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist*, 60(6), 581-592.
- İlgül, B. (2022). *Akran zorbalığı ile empatik eğilim, olumlu sosyal davranışlar ve saldırgan davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Karakulak, F. (2018). *Çocukluk döneminde aile içi şiddete maruz kalan ergenlerde saldırganlık eğilimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi* (27. Baskı). Ankara: Nobel Yayın.

- Karataş, Z. (2002). *Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 277-294.
- Kazdin, A. E. (2008). *Parent management training: Treatment for oppositional, aggressive, and antisocial behavior in children and adolescents*. Oxford University Press.
- Khatri, P. (1996). *Aggression, peer victimization, and social relationships among rural Indian youth*. The University of North Carolina at Chapel Hill.
- Khatri, P., & Kupersmidt, J. B. (2003). Aggression, peer victimisation, and social relationships among Indian youth. *International Journal of Behavioral Development*, 27(1), 87-95.
- Kirsh, S. J. (2006). *Children, adolescents, and media violence a critical look at the research*. London: Sage Publications.
- Koca, M. (2021). Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin toplumsal cinsiyet rol tutumlarının yaşam doyumu ve saldırganlıkla ilişkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 123-140.
- Kodan-Çetinkaya, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Nesne Dergisi*, 1(2), 21-43.
- Kogut, D., Langley, T., & O'neal, E. C. (1992). Gender role masculinity and angry aggression in women. *Sex Roles*, 26(9-10), 355-368.
- Körmükçü, F. Y. (2021). Research on the effects of the covid-19 quarantine process on the aggression levels of university students. *Pakistan Journal of Medical & Health Sciences*, 15(7), 2256-2260.
- Lichter, E. L., & McCloskey, L. A. (2004). The effects of childhood exposure to marital violence on adolescent gender-role beliefs and dating violence. *Psychology of Women Quarterly*, 28(4), 344-357.
- Lochman, J. E., & Wayland, K. K. (1994). Aggression, social acceptance, and race as predictors of negative adolescent outcomes. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 33(7), 1026-1035.
- McDermott, R., Johnson, D., Cowden, J., & Rosen, S. (2007). Testosterone and aggression in a simulated crisis game. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 614(1), 15-33.
- Moffitt, T., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, P. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Myers, D.G. (2005). *Social psychology* (8th ed). New Delhi: McCraw Hill.
- Nair, B. ve Ercan, H. (2019). Ergenlerde Saldırganlığın Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 12(3), 1067-1094.
- Nansel, T. R., Craig, W., Overpeck, M. D., Saluja, G., & Ruan, W. J. (2004). Cross-national consistency in the relationship between bullying behaviors and psychosocial adjustment. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 158(8), 730-736.
- Navarro, R., Larrañaga, E., & Yubero, S. (2011). Bullying-victimization problems and aggressive tendencies in Spanish secondary schools students: The role of gender stereotypical traits. *Social Psychology of Education*, 14(4), 457-473.

- Nichols, T. R., Graber, J. A., Brooks-Gunn, J., & Botvin, G. J. (2006). Sex differences in overt aggression and delinquency among urban minority middle school students. *Journal of Applied Developmental Psychology, 27*(1), 78-91.
- Nivette, A. E., Eisner, M., Malti, T., & Ribeaud, D. (2014). Sex differences in aggression among children of low and high gender inequality backgrounds: A comparison of gender role and sexual selection theories. *Aggressive Behavior, 40*(5), 451-464.
- O'Brien, K. S., Forrest, W., Greenlees, I., Rhind, D., Jowett, S., Pinsky, I., ... & Iqbal, M. (2018). Alcohol consumption, masculinity, and alcohol-related violence and anti-social behaviour in sportspeople. *Journal of Science and Medicine in Sport, 21*(4), 335-341.
- Omoteso, B. A. (2010). Bullying behaviour, its associated factors and psychological effects among secondary students in Nigeria. *Journal of International Social Research, 3*(10), 498-509.
- Osterman, K., Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M., Kaukiainen, A., Landau, S. F., Frączek, A., & Caprara, G. V. (1998). Cross-cultural evidence of female indirect aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression, 24*(1), 1-8.
- Ögel, K., Tarı, I. ve Eke, C. Y. (2005). Okullarda suç ve şiddeti önleme. İstanbul. <http://www.yeniden.org.tr/dokuman/vio14.pdf>.
- Öğülmüş, S. (2006). Okullarda şiddet ve alınabilecek önlemler. *Eğitime Bakış, 2*(7), 16-24.
- Önen, E. (2016). Saldırganlık Ölçeği'nin psikometrik niteliklerinin Türk ergenleri için incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(32), 75-84.
- Postema, K.J. (2006). School-Based Social Competence Program : A Grant Proposal Project. Unpublished Master's Thesis, California State University, CA.
- Prinstein, M. J., Boergers, J., & Vernberg, E. M. (2001). Overt and relational aggression in adolescents: Social-psychological adjustment of aggressors and victims. *Journal of Clinical Child Psychology, 30*(4), 479-491.
- Pulay, A. J., Dawson, D. A., Hasin, D. S., Goldstein, R. B., Ruan, W. J., Pickering, R. P., ... & Grant, B. F. (2008). Violent behavior and DSM-IV psychiatric disorders: results from the national epidemiologic survey on alcohol and related conditions. *Journal of Clinical Psychiatry, 69*(1), 12-22.
- Reinisch, J. M., & Sanders, S. A. (1986). A test of sex differences in aggressive response to hypothetical conflict situations. *Journal of Personality and Social Psychology, 50*(5), 1045-1049.
- Reyes, H. L. M., Foshee, V. A., Niolon, P. H., Reidy, D. E., & Hall, J. E. (2016). Gender role attitudes and male adolescent dating violence perpetration: Normative beliefs as moderators. *Journal of Youth and Adolescence, 45*(2), 350-360.
- Richardson, D. S., & Hammock, G. S. (2007). Social context of human aggression: Are we paying too much attention to gender?. *Aggression and Violent Behavior, 12*(4), 417-426.
- Saini, S., & Singh, J. (2008). Gender differences in relational aggression and psychosocial problems in romantic relationships among youths. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology, 34*(2), 279-286.
- Schwartz, J. A., Beaver, K. M., & Barnes, J. C. (2015). The association between mental health and violence among a nationally representative sample of college students from the United States. *PLoS One, 10*(10), e0138914.

- Shaban, N., & Kumar, P. (2016). Young adults and aggression: a comparative study of gender differences. *The International Journal of Indian Psychology*, 3(4), 106-114.
- Shaffer, D.R. (2005). *Social and personality development* (5th ed). Belmont, CA: Wadsworth.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2014). *Using multivariate statistics* (6. Press). United States of America: Pearson Education Limited.
- Ustabaş, S. (2011). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Uzbaş, A.(2009). Okul danışmanlarının eğitimciliği ve trafik eğitimi eğitiminin değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , (18), 90-110.
- Vitoratou, S., Ntzoufras, I., Smyrnis, N., & Stefanis, N. C. (2009). Factorial composition of the Aggression Questionnaire: a multi-sample study in Greek adults. *Psychiatry Research*, 168(1), 32-39.
- Walker, S., & Richardson, D. R. (1998). Aggression strategies among older adults: Delivered but not seen. *Aggression and Violent Behavior*, 3(3), 287-294.
- Walker, S., Richardson, D. S., & Green, L. R. (2000). Aggression among older adults: The relationship of interaction networks and gender role to direct and indirect responses. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 26(2), 145-154.
- Wood, W., & Eagly, A. H. (2002). A cross-cultural analysis of the behavior of women and men: implications for the origins of sex differences. *Psychological Bulletin*, 128(5), 699-727.
- Yamak, B., İmamoğlu, O., Eliöz, M., Çebi, M. ve İslamoğlu, İ. (2019). Spor lisesi ve spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeylerinin araştırılması. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 314-332.
- Young, R., & Sweeting, H. (2004). Adolescent bullying, relationships, psychological well-being, and gender-atypical behavior: A gender diagnosticity approach. *Sex Roles*, 50(7), 525-537.
- Yönet, E., Çalık, F., Yaşartürk, F. ve Çimen, K. (2016). Lise öğrencilerinin rekreatif etkinliklere katılımları ile saldırganlık-şiddet eğilimlerinin incelenmesi. *International Journal of Sport Culture and Science*, 4(1), 368-382.
- Zahn-Waxler, C., Park, J. H., Essex, M., Slattery, M., & Cole, P. M. (2005). Relational and overt aggression in disruptive adolescents: Prediction from early social representations and links with concurrent problems. *Early Education & Development*, 16(2), 259-282.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Tarih: 27.07.2021

No: 300

ARAŐTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %40
2. yazar katkı oranı : %40
3. yazar katkı oranı : %20